

Ținutul Secuiesc și reformele administrative din România în a doua parte a secolului al XX-lea¹

Introducere

Ținutul Secuiesc, pe baza statutului său politico-militar, până în a doua parte a secolului al XIX-lea a funcționat ca o entitate administrativă specială cu instituții politico-juridice speciale (de ex: scaunele secuiești, comitele secuilor, comitele scaunelor etc.). Locuitorii Ținutului Secuiesc, secuii, alături de sași și nobilimea maghiară formau una dintre cele trei națiuni politice din Transilvania².

Destrămarea, transformarea acestor structuri tradiționale au constituit un proces îndelungat. Principalele momente ale acestui proces istoric pot fi identificate în 1848 și în 1876. În 1848, secuii abandonează statutul lor de națiune politică, integrându-se în națiunea modernă maghiară. Făcând parte din Imperiul Habsburgic, apoi din Imperiul Austro-Ungar, vechea organizarea administrativă a Ținutului Secuiesc este transformată în 1876. În locul Ținutului Secuiesc și al scaunelor secuiești sunt organizate noi structuri administrative, județele. Așa-numitele județe secuiești au fost: Trei Scaune, Ciuc, Odorhei și Mureș³. Cele patru județe, cu unele modificări, practic încorporau vechile scaune secuiești: Mureș (scaunul Mureș), Odorhei (scaunul Odorhei), Ciuc (scaunul Ciuc și Gheorgheni), Trei Scaune (scaunele Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc, Orbai). Aceste forme de organizare, cu mici rectificări, au existat în perioada interbelică până în 1938 când a avut loc o reformă administrativă în urma căreia au fost înființate ținuturi⁴. După căderea dictaturii regale a fost restabilit vechiul sistem administrativ, care a existat până la prima mare reformă administrativă a noului regim comunist din 1950.

După cel de al doilea război mondial, datorită (și) componenței etnice, acest teritoriu a jucat un rol important în privința evoluției politicii PCR față de minoritățile naționale, mai ales în cazul maghiarilor din Transilvania. Cele mai importante reforme sau modificări administrative din epocă (1950, 1952, 1960, 1968), chiar dacă aveau un puternic caracter social-politic, într-o formă sau alta au ținut cont și de aceste specificități.

În ultimii ani, pe baza noilor date arhivistice din țară și din străinătate au apărut noi lucrări, analize privind reformele administrative din România comunistă și efectul lor asupra politicii față de minorități⁵. Intenția noastră este de a prezenta efectul reformelor administrative de după 1940 asupra fostului Ținut Secuiesc. Prioritară este întrebarea: cum a apărut problema națională și cea a regiunii în reformele administrative din România comunistă, ce strategii au urmat conducerea de partid și elitele locale (în limita posibilităților politice), care au fost efectele acestor reforme?

¹ Realizarea acestui studiu a fost sprijinită de Bolyai János Research Scholarship. (This study was born thanks to the support of the Bolyai János Research Scholarship)

² Despre originea secuilor sunt mai multe teorii, un lucru însă este cert, de când există surse istorice despre acest grup, secuii apar ca și vorbitori de limbă maghiară.

³ Cserey Zoltán, *Székely és szász székek megszüntetése a megyerendszer általánosítása Erdélyben 1876-ban* (Desființarea scaunelor săsești și secuiești și introducerea sistemului județelor în Transilvania, 1876). În *Önkormányzatiság és katonai hatalom Háromszéken a 18-19. században*. Sepsiszentgyörgy-Sfântu-Gheorghe, Charta, 2009. pp. 239-249. V. Meruțiu: *Județele din Ardeal și din Banat. Evoluția teritorială*. Cluj, 1929. *Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România*. București, 1932.

⁴ Ordonanța 347/1938. *Monitorul Oficial*, 14 august 1938. Județul Trei Scaune a aparținut de Ținutul Argeș, iar restul fostului Ținut Secuiesc de Ținutul Mureș.

⁵ Stefano Bottoni, *Transilvania roșie. Comunismul românesc și problema națională 1944-1965*. Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale-Kriterion, Cluj-Napoca, 2010.

Csaba Zoltán Novák, *Pregătirea reformei administrative din 1968 și problema națională în România. În Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene. Profesorului Ioan Chiper la 70 de ani*. Coord. Mioara Anton, Florin Anghel, Cosmin Popa. Curtea Veche, București, 2006. pp. 397-411.

Csaba Zoltán Novák, *Impactul reformei administrative din 1968 asupra politicii față de minoritatea maghiară. În Minoritatea maghiară în perioada comunistă*. Ed. Attila Gido-Agoston Olti. Editura Institutului pentru Studiarea Minorităților Naționale - Kriterion, Cluj-Napoca, 2009, pp. 291-323.

Autonomia de tip stalinist

În integrarea politico-socială a minorităților naționale, modelul sovietic, în afara teoriei integrării individuale a mai operat și cu alte soluții. Lenin, la începuturile mișcării comuniste, a tratat problema națională din două perspective: una legislativă (în ce măsură sunt garantate drepturile culturale și politice) și una organizatorică (cum pot fi integrate organizațiile minoritare în structurile partidului)⁶. Modelul leninist, într-o primă fază, a permis chiar și existența unor organizații proprii pentru naționalități. În România acest model a funcționat până la sfârșitul anului 1952, începutul lui 1953⁷.

Stalin, privind și din perspective pragmatice, n-a permis existența unor organizații proprii, însă a oferit anumite drepturi (în unele etape, chiar și drepturi colective) pentru minorități și grupurile etnice din URSS. Teoria stalinistă a criticat în continuare modelul austro-marxiștilor de autonomie culturală, dar considera că, în noile condiții politice și economice, trebuie elaborată o nouă politică pentru minorități. Pe baza acestei teorii, integrarea socialistă a diferitelor naționalități și grupuri etnice trebuia realizată prin intermediul propriei lor elite politice și culturale, dar numai și numai în cadrul structurilor de partid, fără organizații proprii. Pe plan cultural, se vor acorda anumite drepturi de a folosi limba maternă și de a cultiva cultura națională, bineînțeles, o cultură „națională” cu un fond socialist⁸. În România, preluarea acestui model, cel al regiunilor autonome, a avut loc numai în cazul minorității maghiare.

La 6 septembrie 1950, conducerea PMR a efectuat o amplă reformă administrativă în urma căreia a desființat vechiul sistem al județelor. Ulterior, a fost introdus modelul administrativ sovietic bazat pe raioane și regiuni⁹. Teritoriul țării a fost împărțit în 28 de regiuni și 117 raioane. La baza stabilirii noilor hotare administrative, după declarațiile conducerii de partid, a stat factorul economic, și anume crearea unor noi structuri și centre economice, industriale. Vasile Luca a numit aceste structuri administrative *motoarele evoluției socialiste muncitorești*¹⁰. Cercetând documentele propagandistice ale vremii, se poate constata și o tendință a partidului de a izola câteva localități considerate burgheze, reacționare (Sighișoara, Blaj) și avantajarea unor regiuni așa-numite muncitorești, ca de exemplu Valea Jiului și zona Brașovului¹¹. Reforma administrativă a fost urmată și de o schimbare de elită, vechile aparate politico-administrative județene fiind schimbate aproape în totalitate¹².

În urma reformei, fostele județe secuiești (Mureș-Turda, Ciuc, Odorhei, Trei Scaune) au fost împărțite în două regiuni: regiunea Stalin și Mureș. Prima, cu centrul la Brașov (denumit orașul Stalin), a avut șase raioane, din care în patru populația maghiară era majoritară. În orașul Stalin, procentajul maghiarilor era în jur de 20%. În fruntea regiunii se afla un activist maghiar, Lajos Csupor, originar din Târgu Mureș, viitorul prim-secretar al Regiunii Autonome Maghiare¹³.

⁶ *A nemzetiségi kérdésről. A nemzeti kérdés lenini elméletének kialakulása 1896-1917* (Despre problema națională. Evoluția teoriei leniniste despre problema națională 1896-1917), Szerk. Zalai Edvin, Kossuth Kiadó, Budapest, 1988, p. 9.

⁷ În perioada 1945-1953, pentru naționalitățile din România au existat organizații proprii precum: Uniunea Populară Maghiară, Comitetul Antifascist German, Comitetul Democratic Evreiesc, Comitetul Democratic Bulgar etc. Aceste formații, mai ales după 1947, erau aliații PCR, dar în anumite cazuri reprezentau și interesele specifice ale acestor comunități.

⁸ În URSS, teritoriile locuite de minorități, în funcție de ponderea lor, au fost organizate în cinci categorii: republici sovietice (în 1936 existau 11 republici, la sfârșitul celui de al II-lea război mondial erau 16 republici, iar în 1956, 15 republici), republici autonome (20), regiuni autonome (8), districte etnice (10) și grupuri etnice, care nu trăiau în comunități compacte. Aceste republici, districte și regiuni, erau controlate din Moscova printr-un sistem foarte centralizat. Nu beneficiau de o autonomie propriu-zisă, ci erau bine integrate în sistemul sovietic și în procesul de transformare socio-economică. Era permisă însă folosirea limbii materne și în componența nomenclaturii locale era respectat (chiar și prin cote obligatorii) procentajul etnic. Romsics Ignác, *Kisebbségvédelem Kelet-Közép és Délkelet Európában a 20. században*, Magyar Napló, nr. 9, 1998.

⁹ Arhivele Naționale Române (ANR), Fond CC al PCR Cămară, dos. 32/1950 și 81/1950.

¹⁰ *Ibidem*, f. 56.

¹¹ Vezi broșura: *A Román Népköztársaság területének rajonálásáról. 8 kérdés – 8 felelet (Raionarea teritoriului Republicii Socialiste Române, 8 întrebări-8 răspunsuri)*, Kiadja a Román Munkáspárt, Bukarest, 1950, pp. 3–4. sau Stefano Bottoni, *op. cit.* pp. 95-105.

¹² Mai amănunțit vezi: Csaba Zoltán Novák, *Înființarea structurii politice a P.C.R. în județul Mureș 1944-1948*, Anuarul Arhivelor Mureșene, Târgu Mureș, 2003.

¹³ Csupor, începând din 1928 a lucrat la Târgu Mureș ca muncitor necalificat. La vârsta de 18 ani a devenit membru al

Regiunea Mureș avea drept centru orașul Târgu-Mureș cu aproximativ 47 000 de locuitori, din care 35 000 maghiari, 11 000 români și circa 1 000 evrei. Pe plan regional, maghiarii aveau o mică majoritate de 52%. În fruntea regiunii se afla tot un activist maghiar, Mihály Nagy, care apoi, din cauza abuzurilor comise în procesul de colectivizare, a fost schimbat cu un activist român, Nicolae Bota. Din cei circa 100 de membri ai nomenclaturii regionale, 63 erau maghiari, 28 români și 6 evrei. Biroul Regional avea 8 membri, din care 4 maghiari și 4 români¹⁴.

În 1950, factorul național nu era scos în evidență de către comisia de regionalizare. Se poate constata însă faptul că, în anumite structuri ale nomenclaturii locale, maghiarii și evreii erau suprareprezențați. Crearea celor două regiuni nu a însemnat însă adoptarea modelului sovietic de autonomie ca și „soluție teritorială pentru problema maghiară”, accentul se punea la lupta de clasă. „Am luat în considerare posibilitatea de a crea regiuni autonome, însă nu s-au luat încă măsuri concrete în această privință”, arăta Ministerul de Interne¹⁵.

Conducerea sovietică a criticat însă de la început faptul că factorul național nu a fost luat în considerare în împărțirea teritorială a regiunii. Așadar, cu ocazia pregătirii și acceptării noii Constituții a României socialiste din 1952, cu implicarea consilierilor sovietici, a apărut ideea înființării unei regiuni autonome pentru maghiarii din zona fostului Ținut Secuiesc. Se știe și faptul că, înaintea înființării comisiilor de elaborare a Constituției, din partea sovietică a fost prezentat un text privind înființarea unei regiuni autonome pentru maghiari, conceput de consilierii P. Arhipov și P. Tumanov. Textul conceput de sovietici cuprindea două capitole. În primul capitol s-a analizat posibilitatea creării acestei regiuni autonome în contextul politicii naționale staliniste. Consilierii sovietici au considerat că România este o țară multinațională. Pornind de la faptul că în cele două regiuni (regiunea Mureș și Stalin) sunt mai multe raioane cu o populație majoritară maghiară, ar fi fost normală crearea unei regiuni autonome¹⁶.

În privința viitoarelor frontiere ale regiunii, consilierii sovietici au elaborat două variante. După prima variantă (care de fapt s-a și realizat), noua regiune, cu centrul la Târgu Mureș, ar fi cuprins 8 raioane: Sfântu Gheorghe, Ciuc, Odorhei, Târgu Secuiesc, Racoș, Gheorgheni, Târgu Mureș și Sângeorgiu de Pădure.

Raioane	Numărul total al populației	Procentajul maghiarilor
Ciuc	75 000	97%
Odorhei	87 000	98%
Sfântu Gheorghe	30 000	90%
Racoș	58 000	55%
Gheorgheni	66 000	76%
Târgu Secuiesc	69 000	93%
Sângeorgiu de Pădure	61 000	89%
Târgu Mureș	107 000	58%
Municipiul Târgu Mureș	47 000	74%
Municipiul Sfântu Gheorghe	12 000	82%
RAM	612 000	79%

A doua variantă era mult mai „curajoasă”. În afară de Ținutul Secuiesc, ar fi cuprins și o parte din zona centrală a Transilvaniei, cu centrul la Cluj. Procentajul maghiarilor în această variantă ar fi fost de numai 60%, comparativ cu datele din prima variantă, unde procentajul populației maghiare era de 79%. Clujul era socotit de consilierii sovietici ca un vechi centru cultural al maghiarilor din Transilvania¹⁷.

Regiunea Autonomă Maghiară a fost înființată în vara anului 1952 și avea o suprafață de 13 500 km pătrați, cu care ocupa poziția 12 dintre cele 16 regiuni din România. În RAM existau 12 orașe, dintre care un oraș de rang regional și 11 orașe raionale, 226 de comune și 659 de sate¹⁸. Regiunea era formată din 10 raioane: Târgu Mureș,

UTM. În anii '30 a participat la mișcarea ilegalistă din zonă. După momentul 1944, Csupor a jucat un rol important în procesul de organizare a structurilor de partid în Ținutul Secuiesc. În 1952 s-a întors în orașul lui natal, Târgu Mureș, ca prim-secretar al RAM.

¹⁴ ANR Direcția Județeană Mureș (DJM), Fond Comitetul Regional Mureș al PCR, dos. 4/1950, ff. 1-2.

¹⁵ Stefano Bottoni, *op. cit.* p. 99.

¹⁶ Textul a fost publicat în limba română în ziarul *Cotidianul*, 13 octombrie 1998 cu titlul: *Regiunea Autonomă Maghiară, operă de inspirație leninist-stalinistă*. Stefano Bottoni, *Înființarea regiunii Autonome Maghiare în anul 1952. În Minoritatea maghiară în perioada comunistă*. Ed. Attila Gido-Agoston Olti. Editura Institutului pentru Studiarea Minorităților Naționale - Kriterion, Cluj-Napoca, 2009. p.265-268.

¹⁷ *Ibidem.* pp. 273-280.

¹⁸ Sándor Oláh, *A Magyar Autonóm Tartomány a Román Népköztársaságban* (RAM în Republica Populară Română), În *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években* (Maghiari autonomi? Schimbarea Secuimii în anii

Reghin, Gheorgheni, Toplița, Ciuc, Odorhei, Sângeorgiu de Pădure, Cristuru Secuiesc (începând din 1956), Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc. Populația regiunii în 1956 era de 731 387 de locuitori, dintre care 565 510 maghiari, 146 830 români, 3 214 germani, 3 032 evrei, 11 104 țigani, plus alte naționalități (sârbi, ruși, cehi, bulgari)¹⁹.

Înființarea RAM a fost, ca și în 1950, o decizie centrală a conducerii de partid (sub influență sovietică) fără posibilitatea implicării elitelor locale. Existența RAM a stârnit mai multe discuții științifice, chiar și politice. În această polemică, întrebarea cea mai frecventă este: în ce măsură putem vorbi de autonomie în cazul RAM? Cercetările actuale demonstrează faptul că, din punct de vedere politico-administrativ, nu se poate vorbi despre niciun fel de autonomie reală. Modul de administrare a RAM nu s-a distins de cel aplicat în cazul celorlalte regiuni ale României. Specificitatea RAM consta în structura etnică a populației și prin folosirea limbii maghiare în cultură și în instituțiile de stat. Autonomia fictivă a regiunii era de fapt un instrument de integrare politică și socială a minorității maghiare prin concentrarea instituțiilor culturale și de învățământ superior maghiar în interiorul regiunii²⁰.

Așadar existența RAM nu a însemnat autonomie în sensul clasic al expresiei, mai degrabă o integrare de tip stalinist a unei regiuni locuite de o minoritate națională. Nu a însemnat reprezentarea politică a tot ce înseamnă tradiția istorică și regională a acestei zone. Activarea elitei locale s-a produs numai în limitele modelului comunist și anume executarea programului socio-politico-economic al centrului și nu în sensul reprezentării politice a acestei regiuni. Viața culturală din regiune și politica culturală a PMR însă a însemnat pentru elita (culturală și politică) locală în RAM mult mai mult decât un simplu statut de executant. În RAM exista și a funcționat un întreg sistem de instituții culturale maghiare: școli cu predare în limba maghiară, Institutul de Artă, Institutul de Medicină, două teatre, reviste culturale etc. Sub pretextul culturii progresiste de tip comunist, elita culturală din RAM cultiva de fapt și moștenirea culturală maghiaro-secuiescă din regiune (György Dózsa, matematicienii Farkas și János Bolyai, Teatrul Secuiesc, marele călător și lingvist, realizatorul primului dicționar englezo-tibetian Csoma Sándor Körösi etc.).

Din punct de vedere al structurii administrative la nivel local, nu este de neglijat nici faptul că prin sistemul raioanelor anumite structuri microregionale au continuat să existe. Teritoriul câtorva raioane practic coincidea cu structura vechiilor scaune: Gheorgheni, Mureș-parțial, Ciuc, Odorhei, Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc.

Elita maghiară (culturală și nu numai) considera RAM drept o entitate specifică în România comunistă: în 1957 a fost pregătită monografia RAM de o echipă de savanți locali, sprijiniți de conducerea locală a PMR. În această monografie, RAM, ca urmaș al Ținutului Secuiesc, a fost prezentată ca și o entitate geografică și culturală cu o evoluție specifică. Era însă perioada de după 1956, politica partidului (inclusiv față de minoritățile naționale) luase o altă întorsătură. Monografia n-a mai apărut, iar degrabă existența RAM a fost considerată una nebenefică din punct de vedere politico-economic²¹.

Despre existența RAM există mai multe teorii. Unii vorbesc de un „ghetou maghiar”, alții despre „autonomia maghiară reală”. Istoricul Stefano Bottoni a lansat teoria „sferei culturale”. În concepția lui, din punct de vedere cultural RAM a funcționat ca și un fel de sferă culturală: era condusă de o elită majoritar maghiară, limba maghiară era folosită în toate domeniile de activitate (inclusiv în justiție)²².

După revoluția ungară din 1956, conducerea PMR a hotărât punerea sub un control ideologic și politic și mai sever a tuturor structurilor sociale și etnice. RAM a fost reorganizată. Raioanele Târgu Secuiesc și Sfântu Gheorghe au fost alipite Regiunii Brașov, fostei RAM cu noua denumire de Regiunea Mureș Autonomă Maghiară i s-au alăturat raioanele Luduș și Târnăveni. Această decizie a fost și de această dată una centrală, fără nicio implicare a elitelor locale. Despre această perioadă (ca și de fapt sub existența RAM) putem afirma că raioanele secuiești în afara Târgu Mureșului au rămas la periferia economică a țării²³.

Reforma administrativă din 1968

Reforma administrativă din 1968 a făcut parte din planul politico-economic elaborat și realizat de Nicolae Ceaușescu după 1965. Prin desființarea sistemului regiunilor și înființarea unor structuri administrative mai mici, noua conducere de partid urmărea crearea unui sistem economic mai eficient și totodată o schimbare controlată în cadrul

cincizeci), Red. Bárdi Nándor, Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2005, p. 617.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Stefano Bottoni, *op. cit.* pp.165-189.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ Csaba Zoltán Novák - András Tóth – Bartos - Lóránt Kálmán Kelemen: *Újjászületés. Háromszékből Kovászna. Kovászna megyék megszervezése és intézményesülése 1968-1972.* (Renaștere. De la Trei-Scaune la Covasna. Organizarea instituțională a județului Covasna 1968-1972.) Pro Print-Háromszék Vármegeye Kiadó, Sfântu-Gheorghe, 2013. pp. 7-9.

vechii elite politice. În acest amplu proces de restructurare și reorganizare, vrând-nevrând, partidul s-a izbit și de problema națională, mai ales în cazul zonelor locuite în proporții mari (și) de minorități, ca de pildă în cazul fostei RAM, regiunea Stalin, Bihor, Timișoara. Deși nu constituia factorul cel mai important, problema minorităților naționale nu putea fi neglijată nici în procesul de pregătire a reformei administrative²⁴. Destinderea atmosferei politice de după preluarea puterii de către Ceaușescu a avut efect și asupra politicii față de minorități a partidului. În aceste condiții, în procesul de stabilire a hotarelor județene, problema minoritară nu era o chestiune privilegiată decât în cazul regiunii secuiești, teritoriul cu o întindere relativ mare și cu o populație majoritar maghiară²⁵.

Primul proiect a împărțit țara în 35 de județe cu 20 de municipii. După declarațiile publice ale conducerii de partid, în realizarea proiectului au fost luate în considerare condițiile economice și geografice ale diferitelor regiuni, componența etnică a populației, tradițiile culturale și istorice. În denumirea județelor s-a urmărit combinarea denumirilor tradiționale cu cele noi, care aveau menirea de a simboliza noile reușite ale regimului comunist. Municipiile au fost desemnate pe baza dezvoltării economice, social-politice, a orașului respectiv - ca de exemplu: Arad, Brașov, Târgu-Mureș, Baia-Mare, Satu-Mare, Timișoara, Iași etc.²⁶.

În privința componenței etnice a noilor județe, în afară de județul Ciuc-Odorhei, în fiecare județ ar fi existat o populație românească absolut majoritară. În mai multe județe din Transilvania ar fi existat însă și o populație minoritară cu un procentaj destul de ridicat²⁷.

Județe propuse	Suprafață (km ²)	Populație	Români	Maghiari	Germani	Altele	Procentajul minorităților
Arad	7 735	483 649	348 356	74 368	43 519	17 406	28%
Brașov	6 109	476 252	340 912	90 190	39 210	5940	29%
Ciuc-Odorhei	7 459	364 196	19 125	342 044	333	2694	95%
Cluj	9 390	798 794	597 316	191 461	1759	8258	27 %
Crișana	8 035	665 656	430 192	217 149	1090	17 225	36%
Mureș	7 918	626 327	318 910	271 834	21 938	13 645	49%
Satu-Mare	4 242	348 977	194 185	147 433	4 133	3226	45%
Sibiu	5 915	425 333	304 862	19 048	97 167	4256	29%
Timiș	9 087	616 841	391 288	73 827	108 479	43 247	37%

În timp ce, în cazul reformelor administrative anterioare (1950, 1952), majoritatea populației era condamnată la pasivitate, noua metodă folosită de conducerea de partid a permis, chiar dacă într-un anumit cadru bine controlat, manifestarea opiniei personale în unele cazuri, cum ar fi: apartenența unei comune la un județ sau altul, desemnarea reședinței de județ sau a unor municipii sau chiar și propunerea unor noi județe. Prin intermediul organelor locale, cetățenii puteau transmite dorințele lor către conducerea centrală prin diferite căi: memorii scrise, individuale sau colective și prin rezultatele voturilor de la diferite ședințe. Această relativă deschidere politică a conducerii de partid, putem afirma, a făcut posibilă într-un fel retrăirea sentimentului liberei exprimări. Rapoartele organelor locale arată că o parte a populației din diferitele localități nu era mulțumită cu planurile prezentate. După momentul apariției oficiale a noilor

²⁴ Despre elaborarea proiectului vezi: Csaba Zoltán Novák, *Pregătirea reformei administrative și problema națională în România*, în *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene*. Profesorului Ioan Chiper la 70 de ani, București, Curtea Veche, 2006, pp. 397-399.

²⁵ Problema hotarelor viitoarelor județe, din punct de vedere al politicii față de minorități, se punea numai în cazul fostei RAM. În restul județelor, problema națională se punea în cazul reprezentării proporționale în diferitele structuri politico-administrative și în organizarea vieții culturale a minorităților naționale.

²⁶ ANR, Fond CC al PCR Cancelarie, dos. 189/1967, ff. 15-24.

²⁷ *Ibidem*, f. 48.

planuri de reformă s-au făcut sute de observații și propuneri, în unele zone inițiate chiar de elitele locale, care erau interesate în păstrarea și întărirea pozițiilor lor politico-administrativ-culturale²⁸.

Un moment interesant din punctul de vedere al politicii naționale a fost împărțirea administrativă a așa-numitei regiuni secuiești, fosta RAM. Pe baza primului proiect, această regiune ar fi fost împărțită între județele Mureș și Ciuc-Odorhei, în așa fel încât cea mai mare parte a regiunii, 7 459 de kilometri pătrați, ar fi ajuns în componența ultimului, numit și „județul mare secuiesc”. În componența acestui județ secuiesc ar fi intrat raioanele: Gheorgheni, Ciuc, Odorhei, Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc. Drept centru de județ a fost stabilit orașul Miercurea Ciuc, localitate cu o poziționare centrală, dar mai mică decât orașele Sfântu Gheorghe sau Odorheiu Secuiesc. Acest județ secuiesc ar fi cuprins o populație cu un număr de 364 196 de locuitori, cu o majoritate absolută maghiară, 95% (342 044 de locuitori)²⁹.

Astfel, în discuțiile de pregătire a reformei administrative, problema națională a apărut ca o problemă administrativă și practic s-a restrâns la teritoriul Secuimii. Discuțiile s-au purtat în jurul a două probleme cheie, una administrativă și una economică. Esența primei probleme era dacă se va realiza unitatea administrativă a “Ținutului Secuiesc”, iar a doua problemă se referea la starea dezvoltării economice a acestei regiuni, și anume în ce măsură va beneficia unitatea de investiții economice. Analizând stenogramele și discuțiile ședințelor de pregătire, putem delimita trei tipuri de argumentări: unele pentru restabilirea județelor anterioare anului 1950, altele în favoarea proiectului județului secuiesc în forma extinsă, respectiv împotriva acestuia³⁰.

Într-o primă fază, mai mulți membri ai conducerii de partid, între care Gheorghe Apostol, Leonte Răutu, Gheorghe Maurer, Chivu Stoica, János Fazekas și Ceaușescu însuși au susținut ideea județului secuiesc. Susținătorii proiectului au adus ca argument nevoile comune ale populației maghiare din zona respectivă și faptul că realizarea acestui județ ar fi un pas important în politica națională a partidului.

Opozanții proiectului - Iosif Banc, Militaru Aldea, Virgil Ioanovici și alți membri ai comitetelor de muncă au adus argumente economice și au cerut ca raioanele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc să fie alipite județului Brașov. Ei s-au bazat pe motivul că aceste raioane din punct de vedere economic se leagă de orașul Brașov. Argumentele aduse de Alexandru Drăghici în timpul discuțiilor constituie un segment aparte al procesului de pregătire a reformei administrative. În privința Secuimii, liderul marcant din conducerea PCR a propus reanalizarea sistemului administrativ dinaintea de 1950. Potrivit propunerii lui Drăghici, ar fi trebuit păstrate toate județele viabile ale acestei perioade. După părerea sa, crearea unui singur județ secuiesc ar întări pericolul de formare a unui „ghetou artificial”, motiv pentru care se declara împotriva tuturor deciziilor constituirii unor structuri artificiale³¹.

Așadar, un caz aparte în discuția privind viitorul administrativ al teritoriului secuiesc a fost problema celor două raioane, Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc, cu o populație majoritară maghiară. Desființarea RAM din 1960 și trecerea acestor două raioane la regiunea Stalin (Brașov) era considerată de populația locală drept o tendință de a rupe teritoriul cu majoritate maghiară pentru a schimba compoziția etnică a diferitelor unități administrative. Nostalgia după RAM, după „mica Ungarie stalinistă” în anii 1960, era încă destul de vie, mai puțin la unele cadre și activiști care dețineau poziții mai importante în Brașov.

Conducerea de partid din Regiunea Brașov, obținând sprijinul câtorva nomenclaturiști și lideri politici din Sfântu Gheorghe, a militat pentru păstrarea celor două raioane în cadrul viitorului județ Brașov. După un șir de evenimente, dispute locale în jurul acestei probleme, a devenit destul de clar că o mare parte a populației din cele două raioane nu dorea să aparțină de județul Brașov. Pe baza propunerilor populației, intelectualilor din zonă și prin implicarea elitei politice maghiare, a început să se contureze planul unui nou județ în jurul nucleului raioanelor Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc. Aceste cereri au fost transmise conducerii de partid, care, în cele din urmă, a decis înființarea județului Covasna. Astfel, în data de 10 februarie, într-un raport al CC, a apărut știrea că viitorul județ Covasna, cu reședința în orașul Sfântu Gheorghe, urmează să cuprindă localitățile din raioanele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc, precum și unele comune din raionul Ciuc³².

²⁸ *Ibidem*, f. 23. În perioada 14 ianuarie-9 februarie, organele centrale ale partidului au înregistrat 10 606 de propuneri colective și individuale. În frunte s-a aflat fosta Regiune Crișana cu 1 784 de propuneri. În acest clasament urmau Bucureștiul cu 1 720, Argeș cu 720, Brașovul cu 366 de propuneri.

²⁹ Novák, *Impactul reformei administrative op. cit.* p. 293.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 295.

³² ANR, Fond CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 4/1968. ff. 132-134. Din documentele privind reorganizarea Securității în județele nou-înființate știm precis că la 29 ianuarie județul Covasna încă nu figura în noul proiect de structură al Securității acestui județ, a devenit cert numai la data de 13 februarie chiar și pentru organele Securității. ACNSAS, Fond Documentar, dos. 88/1968, vol. 1. ff. 39-124.

Așadar, factorul național, caracteristicile speciale (etnice) ale acestei regiuni au constituit un factor foarte important în delimitarea administrativă a fostului județ secuiesc, Trei Scaune. „Înființarea acestui județ vine în întâmpinarea dorinței exprimate în numeroase scrisori, precum și în adunările ținute în perioada dezbaterii propunerilor comisiei centrale, de marea majoritate a oamenilor muncii români, maghiari și de alte naționalități care trăiesc și muncesc în această parte a țării. S-au avut de asemenea în vedere legăturile tradiționale care s-au statornicit în decursul anilor între cetățenii din aceste localități care și înainte au fost un județ. În cadrul politicii generale a partidului și statului nostru de dezvoltare multilaterală economică și social-culturală a tuturor județelor, se vor deschide noi perspective și localităților din această parte a țării. Înființarea județului Covasna are o importantă semnificație politică, constituind aplicarea consecventă a principiilor democrației noastre socialiste.”³³

Fostul Ținut Secuiesc a fost împărțit așadar între trei județe: Covasna (fostul județ Trei Scaune), Harghita (județele Ciuc și Odorhei), Mureș (fostul scaun Mureș). Trebuie remarcat faptul că maghiarii din “Ținutul Secuiesc” au obținut compromisuri din partea conducerii de partid. Nu se înființează o unitate administrativă specială în regiune ca în 1952, anul când a fost înființată RAM, dar nu se repetă nici momentul 1960, când raioanele Târgu Secuiesc și Sfântu Gheorghe au fost alipite Brașovului, ba mai mult - factorul național, caracteristicile speciale ale acestei zone au fost luate în considerare.

Care puteau să fie cauzele acestor compromisuri? După preluarea puterii de către Ceaușescu a urmat o perioadă de o relativă destindere. În pofida faptului că problema națională era socotită demult ca și rezolvată, conducerea de partid trebuia să ia în considerare faptul că unele decizii contestate de maghiarii din regiunea secuiescă ar crea condiții total nefavorabile pentru realizarea noilor scopuri politice și economice și ar compromite imaginea internațională a țării³⁴. În noua constelație politică și economică, Ceaușescu a avut nevoie de o elită locală loială și în această regiune a țării³⁵. Crearea mai multor județe în secuime, așa cum afirmă renumitul istoric Dennis Deletant „... lăsa vorbitorii de limbă maghiară să fie majoritari în mai multe județe decât înainte, pe vremea regiunilor, dar fără posibilitatea de a crea un singur bloc, monolit, clar delimitat de maghiari, care ar fi putut formula o pretenție mai convingătoare de autonomie”³⁶.

Crearea județelor a avut loc în 1968 în așa-zisă perioadă de liberalizare. Decizia de bază a fost una centralizată, dar în procesul de pregătire a reformei i s-a permis o implicare „moderată”, parțială a elitelor locale: în anumite condiții a funcționat lobby-ul unguresc (Fazekas János și elitele locale)³⁷. Chiar dacă mai erau multe probleme de rezolvat, putem afirma că o mare parte a elitelor locale și a populației părea mulțumită în urma reformei administrative de la care societatea românească aștepta noi perspective de dezvoltare economică. Regiunile rămase în urmă (din Moldova, fosta RAM) au văzut în aceste schimbări garanția prosperității viitoare, oamenii și-au făcut speranțe privind ușurarea vieții de toate zilele, ridicarea nivelului de trai și simplificarea birocrăției existente. Majoritatea elitelor locale ajunse în poziții noi, chiar dacă făceau parte din sistemul piramidal bine controlat, erau recunoscătoare conducerii.

Elitele locale, mai ales conducerea restrânsă a unui județ, în pofida faptului că făceau parte dintr-un sistem centralizat, aveau câteva domenii unde puteau să exercite influență directă asupra județului respectiv³⁸. Elita maghiară și o parte semnificativă a maghiarilor, mai ales în zona secuiescă, erau mulțumite de rezultatele obținute în cadrul reformei administrative. Crearea celor două județe secuiești, Harghita și Covasna, a oferit noi posturi pentru mulți activiști de origine maghiară și noi perspective pentru intelectuali ca în cadrul noilor instituții județene să creeze condiții și mai bune cultivării tradițiilor specifice naționale³⁹. Totodată, în a doua parte a anilor 60, după reforma administrativă a avut loc un nou val de industrializare și modernizare de tip socialist (urbanizare, dezvoltarea infrastructurii etc.), de care au profitat și noile județe înființate Harghita și Covasna. În cazul Covasnei a avut loc o reală “emancipare” economică față de Brașov⁴⁰.

Au fost înființate noi instituții culturale, elitei (politice, economice și culturale) maghiare din regiune i s-au oferit noi posibilități de integrare instituțională în sistem. În prima perioadă, imediat după 1968, elitelor locale li s-a permis o implicare mai accentuată în ceea ce privește viața politico-culturală a noilor județe și nu în ultimul rând în anumite probleme economice. Elita maghiară din cele două județe era prezentă masiv în instituțiile de stat și de partid. Acest

³³ ANR, Fond CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 4/1968, ff. 132-134.

³⁴ Pe parcursul discuțiilor acest argument a fost des amintit.

³⁵ Novák, *Impactul reformei...* op. cit. pp. 314-316.

³⁶ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Editura Fundația Academia Civică, București, 1997. p.129.

³⁷ Novák, *Impactul reformei...* op. cit. pp. 291-308.

³⁸ “...aprobarea și realizarea bugetului și a planului economic local, îndrumarea, conducerea și controlul secțiunilor sale de specialitate, a întreprinderilor, organizațiilor economice și instituțiile subordonate lor.” ANR, Fond CC al PCR Secția Cancelarie, dos. 1967/123. f. 42.

³⁹ Novák-Tóth-Bartos-Kelemen, op. cit. pp. 109-171.

⁴⁰ *Ibidem*, pp.185-235.

sistem a funcționat până la sfârșitul anilor 70, începutul anilor 80 când dictatura lui Nicolae Ceușescu și politica față de minorități lua o nouă întorsătură.